

LL

Saak No. 357/1983

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA

APPÈLAFDELING

In die saak tussen:

PAUL BASSON

Appellant

en

DIE STAAT

Respondent

CORAM: KOTZé, JOUBERT ARR et HEFER WN AR

VERHOORDATUM: 20 FEBRUARIE 1984

LEWERINGSDATUM: 5 MAART 1984

UITSPRAAK

/HEFER WN AR ...

HEFER WN AR:

Die appellant is skuldig bevind aan moord son-
der versagende omstandighede en aan 'n poging tot roof
nadat die verhoorhof bevind het dat hy ene
Floors Eiman die aand van 5 Augustus 1982 dodelik met
'n mes verwond het en boonop gepoog het om hom te be-
roof. Op die eerste aanklag is hy ter dood veroor-
deel en op die tweede tot vyf jaar gevangenisstraf.
Met die nodige verloff kom hy nou in hoër beroep teen
sy skuldigbevinding en vonnis op beide aanklagte.

Dit was gemene saak by die verhoor dat die
oorledene die betrokke aand by die huis van ene Klaas
Waat in Sesbrugge woongebied naby Uppington gedrink het

/saam ...

saam met ander waaronder die appellant en ene Johnny Apollis. Willem Padmaker het in dieselfde straat gewoon skuins oor Klaas Waat se huis. Om ongeveer halftien die aand het die oorledene, nadat hy die drinkplek verlaat het, by Padmaker se erf ingestrompel en by 'n latrine agter in die erf neergeslaan. Kort daarna het Poppy van Wyk en Nicolaas Koopman gesien dat die appellant ook die erf binnekom, na die oorledene gaan en aan sy klere vroetel. Van Wyk het gehoor dat hy vir die oorledene vra "Flokkie, Flokkie wie het jou gestee?" Sy en Koopman is beide na die toneel en daar het hulle gesien dat die oorledene wonde in die bors gehad het. (Een

/daarvan ...

daarvan het sy hart binnegedring en hom uiteindelik
sy lewe gekos.) Koopman het vir Padmaker gaan
wakker maak en die twee is na die nabygeleë huis
van Job Plaatjies waar hulle die oorledene se suster
van sy besering verwittig het. Kort na Koopman
en Padmaker het die appellant en Johnny Apollis ook
by Plaatjies se huis opgedaag. Daar het die
appellant ten aanhore van Plaatjies en ander vir
Johnny versoek om die mense te vertel wat hy gedoen
het. Johnny het nie gereageer nie en stom, kop
onderstebo bly staan selfs toe Nicolaas Koopman hom
reguit gevra het of hy die oorledene gestee het.

Die oorledene is dieselfde aand hospitaal

/toe ...

toe geneem waar hy behandel is maar nogtans op 14

Augustus beswyk het. Die volgende dag is die

appellant en Johnny Apollis beide gearresteer. By

arrestasie het laasgenoemde 'n mes wat deur sy

suster te voorskyn gebring is, aan die ondersoek-

beampte oorhandig.

Die enigste geskilpunt by die verhoor

was die identiteit van die moordenaar. Johnny

Apollis was 'n staatsgetuie en volgens hom was dit

die appellant wat die oorledene in die straat, na-

dat hy hom om geld gevra en sy sakke deursoek het

maar niks gevind het nie, met die mes gesteek het

wat later, soos reeds genoem, aan die polisie oor-

/handig ...

handig is. Hy het verduidelik dat die appellant

die mes onmiddellik na die aanranding neergegooi

het en agter die oorledene aan is in Padmaker se

erf in met die opdrag aan hom (Johnny) om die mes

op te tel. Johnny het dit gedoen en die

appellant gevolg na waar die oorledene gelê het.

Weer eens in opdrag van appellant is hy later saam

met hom na Plaatjies se huis. Op pad daarheen

het die appellant die mes geneem maar na die besoek

aan Plaatjies het hy dit weer aan Johnny oorhandig

om te bêre. Johnny het dit op sy beurt aan

sy suster oorhandig en toe die polisieman hom daar-

om gevra het, is dit te voorskyn gebring.

/Appellant ...

Appellant self het nie voor skuldigbevinding getuig nie. Toe Johnny gekruisvra is, is dit egter aan hom gestel dat hy self in 'n argument met die oorledene betrokke geraak het by Klaas Waat se huis, dat die oorledene die drinkplek verlaat het, dat Johnny die appellant se mes geleen het, dat hy toe daarmee agter die oorledene aan is, dat 'n uitroep van die oorledene kort daarna gehoor is en dat appellant toe gaan kyk het wat aangaan en die oorledene aangetref het waar hy by Padmaker se latrine gelê het. Johnny het al hierdie bewerings ontken.

/Die ...

Die verhoorhof het Johnny se getuienis aan-
 vaar en verder soos volg geredeneer:

"Beskuldigde word deur die direkte
 getuienis van Johnny geïnkrimineer asook
 deur indirekte getuienis, byvoorbeeld dat
 sy mes gebruik is, dat hy op die toneel
 was toe die oorledene beseer is, dat hy
 eerste by was by oorledene nadat hy geval
 het en dat hy Johnny probeer oorreed het
 om die skuld op hom te vat. In die lig
 hiervan is beskuldigde se versuim om te
 getuig van belang.

Die regsposisie is, volgens advokaat Boshoff
 tydens 'n argument verduidelik het, aan die
 beskuldigde verduidelik en die beskuldigde
 het verstaan en verkies om nie te getuig
 nie. Na ons mening het die beskuldigde
 nie kans gesien om die getuienis te weer-

/spreek ...

spreek nie en die rede daarvoor is ook voor die hand liggend. Hy sien nie kans om die toets van kruisverhoor te deurstaan nie. Na ons mening is hierdie versuim van die beskuldigde om te getuig staving vir Johnny se getuienis dat beskuldigde inderdaad die werklike aanrander van die oorledene is."

Die hof se benadering soos dit uit hierdie uittreksel uit die uitspraak blyk, openbaar verskeie mistastings. Ek noem enkele daarvan. Die feit dat die appellant eerste by was toe die oorledene geval het, was nie net op sigself totaal neutraal nie maar was, wanneer dit behoorlik oorweeg word in samehang met wat hy gedoen het toe hy by die oorledene

/gekom ...

gekom het, 'n faktor wat sterk twyfel laat ontstaan dat hy die persoon kon gewees het wat die oorledene beseer het (soos ek aanstons sal aandui). Wat die feit betref dat appellant se mes gebruik is om die oorledene te beseer, moet nie uit die oog verloor word nie dat Johnny Apollis die persoon is wat vanaf die betrokke aand totdat hy tien dae later gearresteer is, in besit van die mes was en dat die vraag of sy besit daarvan onskuldig was, afhang van die aanvaarbaarheid van sy verduideliking in daardie verband. En, wat betref die appellant se sogenaamde poging om Johnny Apollis te oorreed om die skuld op hom te neem, moet in gedagte gehou word

/dat ...

dat appellant se aandrang by Johnny om die mense te vertel wat hy gedoen het slegs as inkriminerend beskou kan word indien Johnny se verhaal waar is dat hy onskuldig was.

Die basiese fout wat die verhoorhof in laasgenoemde twee opsigte gemaak het, was dat feite aanvaar is as indirek bewese onafhanklik van Apollis se getuienis, maar wat inderdaad geheel en uitsluitlik van sy geloofwaardigheid afgehang het. Dit kon gevolglik nòg as stawing van sy getuienis nòg as bykomende getuienis aangewend word. Soos die Staat se advokaat in hierdie Hof uiteindelik raakgesien en toegegee het, was daar geen getuienis oor

/die ...

die identiteit van die moordenaar afgesien van
Apollis s'n nie en die oorweging van die getuienis
moes gevolglik geskied het op die basis dat die
Staat se saak op die getuienis van 'n enkelgetuie
berus het. Die benadering in so 'n geval is be-
kend (S v Webber 1971 (3) SA 754 (AD) op p 758;
S v Sauls and Others 1981 (3) SA 172 (AD) op p 180)
en al wat ek wil byvoeg tot die regterlike uit-
latings wat reeds in daardie verband gemaak is, is
dat die versigte oorweging van 'n enkelgetuie se
getuienis wat geverg word, nie 'n blote konstatering
deur die verhoorhof behels van die voor die hand
liggende feit dat versigtige oorweging nodig is nie.

/In ...

In menige geval blyk so 'n konstatering weinig meer as lippetaal te wees instede daarvan dat die uitspraak getuig, nie alleen van bewustheid van wat vereis word nie, maar van positiewe toepassing daarvan. Indien 'n hof die getuienis inderdaad versigtig oorweeg, kan immers verwag word dat aanduidings daarvan, in die vorm van 'n sorgvuldige en kritiese ontleding, in die uitspraak sal verskyn, veral waar die getuienis nie bo kritiek staan nie. (Vgl S v Singh 1975 (1) SA 227 (N) op p 228.)

In die onderhawige geval het die verhoorhof weens die dwaling waarna reeds verwys is, Johnny Apollis se getuienis nie as die van 'n enkelgetuie

/beskou ...

beskou nie maar tog te kenne gegee dat dit versigtig benader moes word, enersyds, omdat hy betreklik jonk was en, andersyds, weens die feit dat hy "deur beskuldigde as die oorledene se aanrander uitgewys word". Maar van werklike versigtige oorweging getuig die uitspraak nie. Veel eerder openbaar dit 'n neiging om elke denkbare rede vir die aanvaarding van sy getuienis op te diep en te beklemtoon. Slegs drie punte van moontlike kritiek word behandel, naamlik die feit dat die mes in Johnny se besit gevind is, sy stilswye ten aanhore van appellant se beskuldigings dat hy die oorledene gesteek het en die feit dat hy op 'n wesenlike aspek deur 'n ander staats-

/getuie ...

getuie, Jacobus Cloete, weerspreek is (waarmee ek later handel). Ek is nie van voorneme om die wyse waarop die Hof die eerste twee punte afgemaak het, breedvoerig te bespreek nie en volstaan deur op te merk dat deeglike oorweging van Apollis se verduidelikings aan die hand veral van die waarskynlikhede opsigtelik ontbreek. Wat boonop nog meer opmerklik is, is dat die algemene waarskynlikheid van die Staat se weergawe nêrens bespreek word nie.

En dit is juis die algemene waarskynlikhede wat, afgesien van ander oorwegings, sterk twyfel laat oor die appellant se aandadigheid aan die voorval. Hy was n vriend van die oorledene; hulle het saam gewerk

/en ...

en die betrokke aand het hulle saam gedrink. Volgens Apollis het die appellant die oorledene by die drinkplek om geld gevra. Die oorledene het tekenne gegee dat hy niks gehad het nie en kort daarna vertrek met die appellant agterna en Johnny op sy beurt op appellant se hakke. Buite in die straat het die appellant die oorledene weer vir geld gevra en sy sakke deursoek en uitgedop en toe hy niks vind nie, sy vriend goedsmoeds met 'n mes bygedam wat tot op daardie stadium onder sy klere verberg was. Dit gedoen, gooi hy die mes in die straat neer maar beveel Johnny dadelik om dit op te tel terwyl hy self agter die oorledene aan is. By die

/beseerde ...

beseerde persoon by die latrine opgedaag, maak hy
(volgens Koopman en Poppy van Wyk) voordat buite-
staanders opdaag teenoor wie hy enige skyn kan pro-
beer skep, die oorledene se hemp los, kyk na sy
beserings en vra hom herhaaldelik wie hom gestee-
het. En toe die bure en Johnny kort daarna op-
daag, verlang die appellant feitlik onmiddellik dat
Johnny die mense moes vertel wat hy gedoen het.
Bisarre optrede soos dié word nie verwag van 'n per-
soon wat self aandadig was aan die aanranding nie;
maar die verhoorhof het die onwaarskynlikheid daar-
van weggeredeneer deur o a te kenne te gee dat
die appellant moontlik bloot wou vasstel of die

/oorledene ...

oorledene hom geëien het toe hy hom aangerand het.

So eenvoudig is dit egter nie. Die onwaarskynlik-

heid strek verder. Indien Apollis die waarheid

praat, moes die appellant onmiddellik nadat hy die

oorledene gesteeke het nie net op die blink gedagte

gekom het om Johnny te beskuldig nie maar terselfder-

tyd, asof hy dit vooraf fyn beplan het, 'n slinkse

strik vir Johnny gestel het deur die mes neer te

gooi en hom te beveel om dit op te tel. Sulke

vindingrykheid is nie waarskynlik nie veral waar

Johnny self getuig dat die appellant dermate deur

drank aangetas was dat hy "so half sleeptong ge-

praat het" en "so effens geslinger" het.

/Ewe ...

Ewe onwaarskynlik is Apollis se verduideliking oor sy stilswye ten aanhore van die appellant se herhaalde geïmpliseerde maar onverbloemde beskuldigings dat dit hy was wat die oorledene gestee het. Deurgaans het hy geswyg, sê hy, (en die verhoorhof het sy verduideliking aanvaar) omdat hy bevrees was dat die appellant hom net so wreed soos die oorledene sou aanrand indien hy met die waarheid sou uitkom. Sy beweerde vrees is totaal onaanvaarbaar. Die eerste beskuldiging is gemaak ten aanhore van al die omstanders op die toneel waar die oorledene gelê het. Op daardie stadium was die mes in Apollis se besit en hy het bowendien die

/voordeel ...

voordeel gehad van 'n hele aantal omstanders wat hom te hulp kon snel indien die appellant hom te lyf sou gaan. Dieselfde geld vir sy stilswye later by Plaatjies se huis. Op daardie stadium was die mes nou wel volgens hom in die appellant se besit maar nogmaals was hy en die appellant in teenwoordigheid van 'n aantal volwasse mans en dit is nouliks denkbaar dat appellant in hulle teenwoordigheid tot geweld sou oorgaan en die mes te voorskyn sou bring om daardeur onteenseglik te openbaar dat hý waarskynlik die oorledene se aanrander was.

Nadat hulle Plaatjies se huis verlaat het, stap Apollis maar weer saam met die appellant, neem

/gedweë ...

gedweë maar weer die mes en gaan daarmee huis toe
waar hy dit aan sy suster oorhandig om weg te steek.
Dit, sê hy, het hy gedoen om die mes as bewysstuk
te bewaar en, wanneer nodig, aan die polisie te
oorhandig. Maar hy rapporteer wat gebeur het aan
niemand nie en hy doen niks omtrent die verdoemde
mes nie totdat hy gearresteer word en daarvoor ge-
vra word.

Terloops mag op hierdie stadium gevra word
waarom, indien hy die appellant gevrees het, het hy
aanvanklik die mes opgetel toe die appellant agter
die oorledene aan is en geen bedreiging was nie, en
waarom drentel hy agter die appellant aan na waar die

/oorledene ...

oorledene lê?

Die dag na Johnny en appellant se arrestasie het die voorval plaasgevind waarby Jacobus Cloete betrokke was en waarna vroeër verwys is. Apollis se verhaal was dat die appellant hom in die selle gevra het om die "saak op hom te neem" omdat die appellant alreeds betrokke was by 'n ander messtekery op ene Jacob Abrahams. Volgens hom het daardie gesprek ten aanhore van ander prisoniers, waaronder Jacobus Cloete, plaasgevind. Cloete was ook 'n staatsgetuie. Sy weergawe was dat appellant wel gevra het dat Johnny sy aandadigheid aan die dood van die oorledene moes erken maar nie

/omdat ...

omdat hy reeds by 'n ander saak betrokke was nie

(Abrahams se naam is nie eens genoem nie); die rede

vir die versoek, volgens Cloete, was dat Johnny, in-

dien hy skuldig bevind sou word, net na 'n verbetering-

skool gestuur sou word. Boonop, sê Cloete, het die

appellant, toe Johnny nie sy aandadigheid wou erken

nie, aan hom gesê dat hy (appellant) onskuldig is en

dat Johnny weet dat hy onskuldig is. Daarop het

Johnny, weer soos hy die aand van 5 Augustus by

Plaatjies se huis gedoen het, sy kop laat sak en

geswyg.

Die verhoorhof het die klaarblyklieke weer-

spreking tussen Apollis en Cloete oor wat in die selle

/gebeur ...

gebeur het totaal onderskat. Trouens, die Hof se
sienswyse was dat hulle mekaar nie werklik weerspreek
het nie! Blykbaar is uit die oog verloor dat
Johnny pertinent gevra is of die appellant nie in
die sel beweer het dat hy onskuldig was nie, en dat
Johnny dit ontken het. Die blote weerspreking
is egter nie die belangrike nie. Wat meer gewig
dra, is die feit dat die appellant in Johnny se gesig
gesê het dat hy geweet het dat die appellant onskuldig
was, en Johnny se daaropvolgende onverduidelike stil-
swye.

Uit wat reeds gesê is, blyk my sienswyse
dat die enigste staatsgetuie wat getuig het oor die

/identiteit ...

identiteit van die oorledene se aanrander, hoegenaamd
nie 'n betroubare getuie was nie. En die feit dat
die appellant nie getuig het nie, maak geen verskil
nie. Sy skuldigbevinding was derhalwe nie gereg-
verdig nie.

Die appèl slaag en die skuldigbevinding
en vonnis op beide aanklagte word tersyde gestel.

J.J.F. HEFER WN AR

KOTZÉ AR

STEM SAAM

JOUBERT AR